

Skötselplan över Sölveborgs slottsruin

Rapport: 2018:18

Rapportnamn: Skötselplan över Sölvesborgs slottsruin

Utgåva: Endast publicerad på hemsida

Utgivare: Länsstyrelsen Blekinge län, 371 86 Karlskrona

Hemsida: www.lansstyrelsen.se/blekinge

Dnr: 435-844-18

ISSN: 1651-8527

Författare: Jimmy Juhlin Alftberg och Cissela Olsson

Kontaktperson: Karl-Oskar Erlandsson, karl-oskar.erlandsson@lansstyrelsen.se

Layout: Blekinge museum

Foto/Omslag: Vy mot kärntornet

Länsstyrelsens rapporter: www.lansstyrelsen.se/blekinge/tjanster/publikationer

Förord

Blekinge museum har på uppdrag av Länsstyrelsen i Blekinge upprättat en skötselplan över fornlämningen Sölvesborgs slottsruin. Fältarbetet utfördes 2018-09-13 och i arbetet har ingått att identifiera och tydliggöra underhållsbehovet samt lämna rekommendationer för hur underhållsarbetet bör gå tillväga. Planen, som innefattar såväl murarna som den närliggande vegetationen, ska underlätta den framtida planeringen och underhållsarbetet av fornlämningen.

En skötselplan upprättas utifrån de förutsättningar som är rådande vid inventerings- och dokumentationstillfället och är generellt sett inte ett ”evigt” dokument – det är en handling som utgör stöd för den löpande skötseln under en viss, på förhand bestämd tid. Under gynnsamma förhållanden – det vill säga att planen följs och inga extrema, oförutsägbara händelser inträffar – bör därför denna skötselplan till sin helhet kunna äga giltighet under en period av cirka 12 år. Därefter bör den kompletteras/revideras eller göras om.

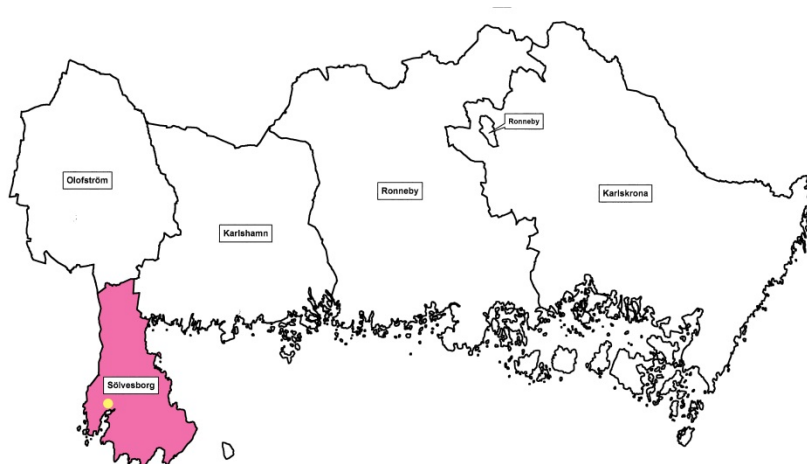
Fornlämningen Sölvesborgs slottsruin är de facto en borg-ruin och benämns även som sådan i planen.

Fig. 1. Sölvesborgs slottsruin, vy mot norr.

Innehållsförteckning

FÖRORD	4
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
BESKRIVNING OCH KORT HISTORIK	6
DELOMRÅDEN	10
BESKRIVNING AV MURVERK OCH SKADEBILD	11
Kärntornet	11
Sydvästra källaren	12
Porthuset	13
Borgkullens markytor	14
Övrigt	15
ARBETSUTFÖRANDE	17
Beskrivning gällande murningsarbeten	17
Beskrivning gällande skötsel av vegetation	17
SKÖTSELÅTGÄRDER	19
Kärntornet	19
Sydvästra källaren	20
Porthuset	21
Markytor	21

Sölvesborgs kommun, slottsruinen ungefärligt markerad.

Del av Sölvesborgs socken, slottsruinen markerad.

Beskrivning och kort historik

Sölvesborgs borgruin är belägen vid Sölvesborgsvikens norra del, cirka femhundra meter nordost om den medeltida stadskärnan. Borgen, som sannolikt uppfördes av kung Erik Menved (1274–1319) under början av 1300-talet, kom att utgöra riksborg åt kungamakten – det var även den starkaste befästningen i det östdanska landskapet Blekinge. Borgen bestod av ett kraftfullt teglat kärntorn, som mycket väl kan ha varit 30–35 meter högt (baserat på den massiva grundkonstruktionen). Omkring kärntornet fanns, åtminstone i borgens senare skede, fyra längor, vilka helt omslöt borgkullen.

Under Nordiska sjuårskriget (1563–1570) brändes borgen den 6 september 1564 av länsherren Verner Parsberg, för att den inte skulle falla i svenska händer. Redan några år senare, 1568, är borgen försatt i brukbart skick igen. Under 1647 anges i en redogörelse av länsherre Palle Urne att borgen befanns vara i långt gånget förfallet skick, bland annat efter ett svenskt anfall 1645 (troligtvis under Horns skånska krig, 1644–1645). Den slutliga ödeläggelsen bör ha skett efter försvenskningen 1658 och genom ett kungligt beslut. Borgen kom med tiden, och för lång tid framöver, att utgöra stenbrott. Fridlysning skedde av lämningen 1816, men den fortsatte dock att plundras på material. Ruinen skyddas i dag som fornlämning (RAÄ nr Sölvesborg 17:1).

I dag kvarstår borgkullen, med ruinen efter kärntornet (fig. 1), i vars mitt en källare är belägen (fig. 6 och 9). Tornet är cirka 17 meter i diameter, med delvis teglade skalmurar på ömse sidor om kalkbrukskärnan. Tornets höjd är omkring sex meter (under 1970-talet halverades höjden från ca 12 till 6 meter genom ett beslut av Riksantikvarieämbetet!). Ovanför den runda sockeln har tornet i sin nedre del haft en sextonkantig form. Ett utskjutande trapptorn vid sydöstra sidan har varit förbindelselänken mellan de olika våningarna.

På kullens slänt, väster om kärntornet, finns lämningarna efter två rektangulära byggnader; en av sten och tegel (fig. 4) och en av sten (fig. 5). Den norra av dessa (stenbyggnaden) bedöms vara ett porthus och en trappa togs upp, eller iordningsställdes, 1969 inuti ruinen. I övrigt är kullen grästäckt, men under gräsytan finns en omfattande kullerstensbeläggning (fig. 4 och 6), vilken låg blottat till åtminstone 1992. Likaså döljs flera fotstensrader som utvisar grundläggningen för den norra och östra längan. En cirka femton meter bred vallgrav har omgett kullen (fig. 2) och väster om denna låg förborgen med sina ekonomibyggnader.

Utgrävning av borgkullen skedde 1940–42 genom Riksantikvarieämbetets försorg (leddes av Lars-Göran Kindström), och vid tillfället kunde det konstateras att det sannolikt funnits en föregångare till den nuvarande borgen, och att då denna byggdes så höjdes jordkullen med tre meter. Redan i samband med friläggningen (men även i ett senare skede) återuppfördes ansenliga murpartier i syfte att konservera ruinen. Detta innebär att anläggningen – så som den till

stora delar gestaltar sig i dag – är ett resultat av mer eller mindre kvalificerade gissningar. Den västra tegelbyggnadens murkrön, vilka blev kraftigt påbyggda efter friläggningen, avtäcktes efter konserveringen med torv. Innan 1968 ersattes torven med en betongpågjutning, som fanns kvar till åtminstone slutet av 1990-talet (vid fältarbetet för denna plan fanns inga spår kvar efter betongkröntäckningen, dessutom hade stora partier av byggnadens sydvästra del rasat ut/tagits bort).

Omkring 1968–69 skedde ytterligare utgrävning på platsen, då norra och östra längen frilades, och efter denna undersökning gjordes vissa konserverande åtgärder på befintliga lämningar. Dock är dokumentationen bristfällig och någon närmare beskrivning kan inte ges. Däremot står det klart att anläggningarna som framkom 1968–69 har tagits bort, bl.a. finns inte längre några spår kvar efter en bakugn som påträffades vid den norra längen.

Under 1990-talet skedde utbyte av vittrat och skadad, glaserat sockeltegel (formtegel av storstensformat) vid kärntornets grund. Arbetet leddes av Skogsvårdsstyrelsen och nya glaserade tegelstenar tillverkades, med individuella mått, i Tyskland. Eventuellt kan en del originaltegel ha bytts ut vid detta tillfälle. 2016 utfördes säkringsarbeten på kärntornets insida med kalkbruk (NHL). Tillika skedde klottersanering.

Nedanför borgkullen finns en enkel bronsmodell som visar hur borgen troligtvis gestaltat sig. Men en sammanfattande bedömning av ruinen är att den ur ett besökarperspektiv är svårtolkad, då så pass mycket av de lämningar som de facto finns framtagna är överväxta. Det är okänt om grästäckningen av kullersstensbeläggningen är resultatet av ett beslut eller om gräset spontanväxt till befintlig omfattning. Se vidare nedan under Övrigt.

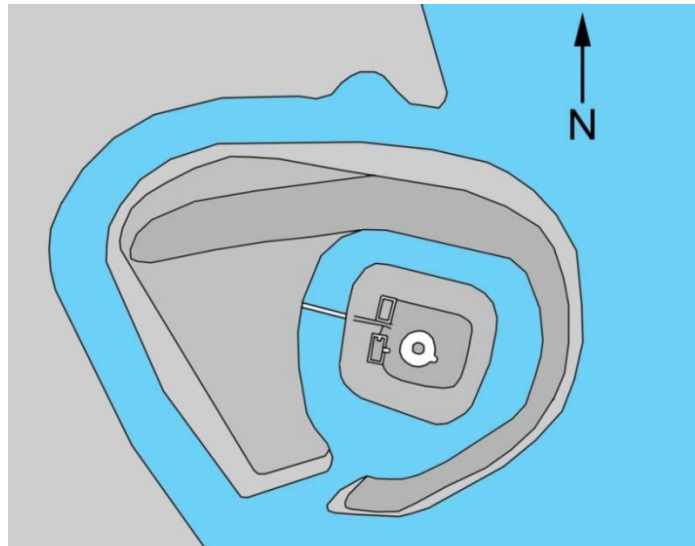

Fig. 2. Rekonstruerad plan över borgruinen och dess vallgravar. Grå nyanser markerar vallar, där mörkast grå är de högsta partierna. Denna rekonstruktion är utförd efter Lars-Göran Kindströms tolkning i samband med friläggningen 1940–42. Observera att uppfarten till borgen ursprungligen förefaller ha gått mellan de bägge västra byggnaderna.

Fig. 3. Kärntornet 1968–69. Blekinge museums arkiv, fotograf okänd.

Fig. 4. Stenläggning i anslutning till sydvästra byggnaden, 1968-69. Blekinge museums arkiv, fotograf okänd.

Fig. 5. Det nordöstra porthuset, 1969. Blekinge museums arkiv, fotograf okänd.

Fig. 6. Vy mot kärntornet, cirka 1990. Blekinge museums arkiv, fotograf okänd.

Delområden

För att underlätta hanteringen och planeringen av skötsel- och underhållsåtgärderna har fornlämningen delats in i fyra tydligt avgränsade delar (fig. 7):

- Kärntornet
- Sydvästra källaren
- Porthuset
- Borgkullen

Varje byggnad (1–3 på fig. 7) är avsedd att behandlas under en säsong, mellan perioden april–september. Start bör ske vid nr 2, sydvästra källaren (2019). Därefter nr 1, kärntornet (2020) och sist nr 3, porthuset (2021). När alla delområden är behandlade sker en årlig besiktning fram till 2030, då beslut tas om en ny eller reviderad skötselplan. Om skador uppkommer under besiktningssperioden sker reparation enligt nedan angivna metoder.

Skötselinsatser som rör omgivande markytor samt vegetation på och i murverket är i huvudsak årligen återkommande.

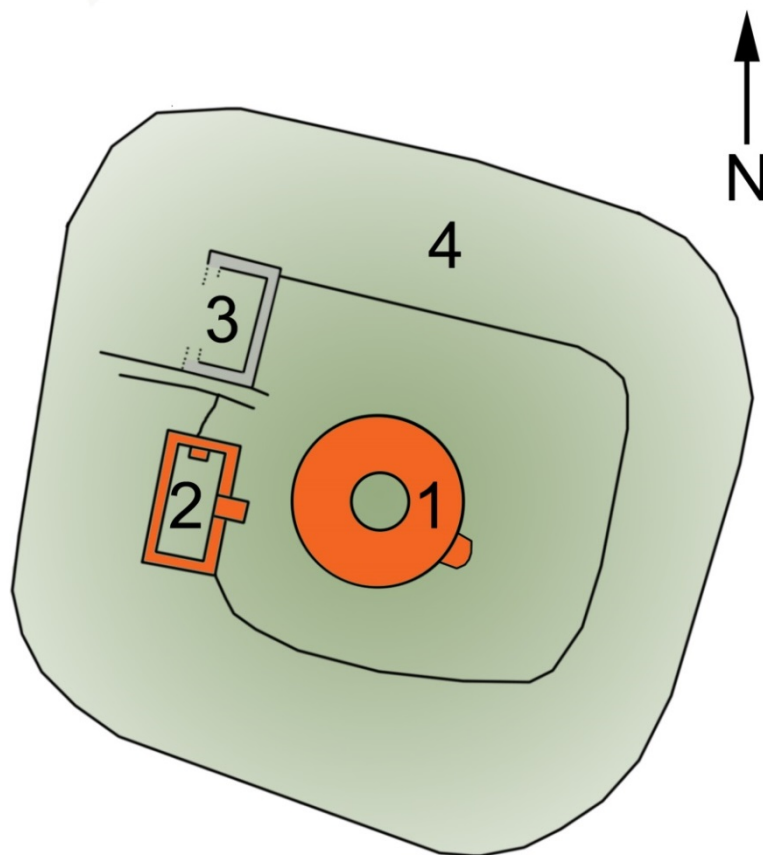

Fig. 7. Situationsplan med delområdena.

Beskrivning av murverk och skadebild

Kärntornet

Skalmurar av tegel (olika faser), kärna av stenfylld kalkbruksgjutning, invändig källare. Inga större skador noterade. Enstaka lossbrutna tegelstenar och mindre sprucken/lossriven murkrönstäckning.

Markytan på insidan av tornet består av frodig växtlighet av ask, alm, mjölkört och nässlor. En hel del nedfallet tegel och skräp ligger på bottnen. På muravsatser, i skrevor samt ovanpå murverket växer spridda grästuvor och smärre slyuppslag. Murgröna växer upp längs murverket.

Fig. 8. Tegel på murkärnans utsida.

Fig. 9. Vy mot källaren.

Fig. 10. Vy mot norra fasaden.

Sydvästra källaren

Källarbyggnad med stengrund och tegel i enkelmur. Eldstadskomplex åt norr (raserat, jämför fig. 4 och 11). På långsidornas murkrön finns valvanfang till ett tunnvalv. Åt söder en passage genom muren. Murkrönstäckning saknas. På flera ställen finns lösa, bortfallna och lossrivna tegelstenar/tegelsjok. Likaså finns omfattande fogbortfall och frostsprängt/spjälkat tegel. Omfattande vandalisering. Murarna bedöms vara i mycket dåligt skick.

Området omkring grunden är gräsbeväxt, på insidan något kraftigare växtlighet såsom nässlor och björnbär. I murverkets fogar finns en hel del grästuvor men även uppslag av alm.

Fig. 11. Lossrivna partier vid spis.

Fig. 12. Lossrivna partier, trappnedgång.

Fig. 13. Frostsprängt tegel.

Porthuset

Källarbyggnad av sten, sannolikt skalmurar, anses ha utgjort porthus. Flera borttagna stenar från murkrönstäckningen (sekundärt ditsatta ”kullerstenar”) samt partiella fogbortfall. Fogarna har inslag av cementbruk.

Området kring grunden är gräsbeväxt med enstaka askuppslag. Murgröna växer upp längs murverket. Enstaka grästuvor har slagit rot ovanpå och i murarna.

Fig. 14. Trappan i porthuset.

Fig. 15. Porthuset, murkrön.

Fig. 16. Porthuset, södra gavelmuren, insidan, med murgröna.

Borgkullens markytor

Området kring ruinen utgörs av en flack, gräsbeväxt yta. Nivåskillnaden mot omgivande f d vallgrav är betydande med långa vyer ut mot havsviken. Markytan är stensatt under grästorven och utmed platåns yttre sidor framträder bitvis stensatta kanter.

Borgkullens sluttningar är relativt branta, särskilt mot söder och öster. Ytorna är gräsbeväxta, bitvis med inslag av frodig och kvävepåverkad vegetation. Vissa partier, framför allt i söder och öster, uppvisar även blottade och eroderade ytor. En handfull äldre solitära lönnar är utspridda runt kullen och ett par grova stubbar är spår efter sedan tidigare nedtagna almar. I sydost finns ett större buskage bestående av bl. a. nypon, syren och hassel. Här och var finns spridda fläderbuskar och uppslag av alm.

Fig. 17. Sydvästra delen av sluttningen.

Fig. 18. Östra sluttningen, vy mot söder.

Fig. 19. Nordöstra delen av borgkullen.

Fig. 20. Sydvästra källaren, vy mot söder.

Fig. 21. Vy mot norr.

Övrigt

En medeltida borg är en komplex konstruktion, som oftast innehåller olika byggnadsfaser. Byggnadsmaterialen har som regel varierat och sten- och tegelbyggnader har blandats med olika typer av timmerbyggnader. Varje borg har även varit kringgärdad av någon form av skydd, t.ex. vallgrav, vallar, träpalissad och murar. Flera skydd har oftast kompletterat varandra. Därtill kommer alla de detaljer som varit tillverkade av timmer, såsom väktargångar, trappor, portar, vindbryggor, ramper osv. Alla dessa timmerkonstruktioner har försvunnit och det går bara att gissa sig till vad som rimligen kan ha funnits på platsen. Även framgrävda murar och andra murade konstruktioner tenderar även att reduceras genom årens lopp, genom att de frostsprängs, vandaliseras eller helt enkelt monteras bort då de anses svåra att underhålla.

I fallet med borgen i Sölvesborg har omfattande sten- och tegellämningar grävts fram genom åren. Delar av dessa konstruktioner har försvunnit, monterats bort eller vandaliserats och gräs har kommit att täcka större delen av anläggningen. Därmed blir borgen ytterst svårtolkad för en besökare – med eller utan den lilla bronsmodellen är det svårt att förstå vad man står inför.

Därför rekommenderas, utöver skötselåtgärderna i denna plan, att borgen på sikt tydliggörs genom att exempelvis:

1. Gräset ovan stenläggningen till sin helhet tas bort.
2. Stenfoten till norra och östra längan blottläggs. Invändigt i dessa längor kan gräset vara kvar eftersom det enligt äldre bilder förekommer partier med tegelgolv där – teglet, om det finns kvar, skulle bara frysa sönder om det blottlades.
3. Sydvästra källaren istandsätts och dess golvyta täcks med markduk och singel (fig. 20 och 21). Därmed särskiljs byggnaden bättre och inbjuder mindre till att vara en vindskyddad och osanktionerad grillplats. Förhoppningsvis minskar även vandaliseringen.
4. Ett antal informationsskyltar sätts upp vid ruinerna, vilka utvisar bilder från utgrävningarna samt ev. rekonstruktion. Även QR-koder kan användas. På så vis kan en pedagogisk vandringsslinga lotsa besökarna.

Fig. 22. Rester efter östra längan, 1968–69. Blekinge museums arkiv, fotograf okänd.

Fig. 23. Norra längan, tegelugn, 1968–69.

Fig. 24. Norra längan, tegelkonstruktion, 1968–69.

Vidare bör det nämnas att planteringsarbeten inte bör genomföras på borgkullen; dels är fornlämningen ingen "trädgård", dels är det ur bevarandepunkt inte bra om borgkullen förses med ytterligare rotbildande vegetation, som tränger ner i de ytligt liggande, medeltida byggnadslämningarna (fig. 22–24). Dessutom finns risken att lämningar förstörs i samband med grävning av planteringsgropar.

Arbetsutförande

Innan murningsarbeten och vegetationsröjning påbörjas ska entreprenören i god tid kontakta ägaren – Sölvesborgs kommun – samt kunna meddela tid för uppstart.

Stråk för transport ska utvisas av fastighetsägaren och marken och byggnader, eller andra former av konstruktioner, i anslutning till stråket ska fotograferas innan arbetet. Mark, byggnad eller annan konstruktion som eventuellt skadas, helt eller delvis, ska meddelas Länsstyrelsen skriftligen, med tillhörande fotodokumentation före och efter bristen, samt ersättas av entreprenören eller – om det anses rimligt – av Länsstyrelsen. Entreprenören ska även innan arbetet meddela Länsstyrelsen om hur omhändertaget avfall hanterats.

I tabellerna nedan under Skötselåtgärder anges anvisningar för det kommande skötselarbetet, med start vid sydvästra källaren **2019**.

Sköselförslagen som rör mur och vegetation syftar till en långsiktigt hållbar förvaltning, som i mångt och mycket handlar om kontinuerliga återkommande underhållsåtgärder. Genom en årlig besiktning av murverken, såväl insida som utsida, kan eventuell problematik och förändringar upptäckas och åtgärdas i ett tidigt skede. Länsstyrelsen utser besiktningsman och denne avrapporterar på enklaste vis skriftligen till uppdragsgivaren. Avrapporteringen ska även innehålla bilder i de fall skador eller brister påträffats.

Beskrivning gällande murningsarbeten

Vid reparation av murarna, dvs. omfogning och omfästning av lösa stenar, ska platsblandat hydrauliskt kalkbruk användas till samtliga lodräta partier (fraktion 0–4 mm, blandning 1:2). Till reparation av murkrönsavtäckning ska cementbruk användas (fraktion 0–4 mm).

Innan fogning/murning utförs ska skadat parti huggas rent från löst sittande, äldre fogmaterial samt noga borstas rent från fogrester, jord, gräs och småsten. Innan påslag ska ytorna vätas med rent vatten, så att angränsande äldre murbruk inte suger vattnet från nypåslaget bruk. Nypåslagna ytor penslas och eftervattnas. Murning ska inte utföras i direkt solljus och får endast ske under perioden 1 maj till 1 september för att minimera frysriskerna (kalkbruk har en karbonatiseringsperiod på ca en månad).

Beskrivning gällande skötsel av vegetation

Gräsvegetationen i anslutning till ruinen klipps med gräsklippare alternativt röjs med grästrimmer vid behov flera gånger per växtsäsong. Eftersom många besökare rör sig kring ruinen bör vegetationen ur upplevelse- och tillgänglighetsper-

spektiv hållas relativt kort. Utmed sluttningarna röjs högväxt gräs och uppväxande sly vid behov med grästrimmer flera gånger/växstsäsong. Detta görs lämpligen under sommaren då växtligheten innehåller som mest näring och växtkraft.

Större buskar skärs ner så nära markytan som möjligt. Stubbskott sågas eller klipps av med sekator så nära stubben som möjligt. För att utarma skottbildningen bör åtgärden genomföras under sommaren då växtligheten innehåller som mest näring och växtkraft. I regel tar det flera år innan stubben slutar att slå skott.

Större mängder avslaget gräs och röjningsavfall från buskar bör tas bort för att underlätta framtida skötsel samt undvika gödningseffekt. Kvarliggande avslagen vegetation kan bidra till en uppluckring av grässvålen, vilket leder till blottad jord med risk för erosion.

Mindre grästuvor i och ovanpå muren dras försiktigt bort med handkraft. För att inte skada konstruktionen ska kraftiga grästuvor och vedartad växtlighet istället klippas av med sekator så nära muren som möjligt. Lavar, mossor och späd örtartad vegetation kan lämnas kvar då de inte skadar murverket.

Fig. 25. Lossbruten murkrönstäckning på kärntornet, sydvästra sidan.

Skötselåtgärder

Kärntornet

Del/område	Åtgärd	Intervall	Tidpunkt	Ansvarig
Murverk	Lösa tegelstenar omfästs. Samtliga bortfallna och lösa tegelfogar omfogas. Trasiga/saknade tegelstenar ersätts med nytilleverkade i mått och färg likt befintliga. Cirka 20 tegelstenar bedöms krävas för att komplettera murkrönen samt hjälpa till med att skapa erforderlig, avjämnad yta för ny murkrönstäckning. Observera att medeltida originaltegel sannolikt saknas vid samtliga partier där åtgärd krävs, varför arbetet inte gör anspråk på att vara en rekonstruktion.	2020	maj–1 sep	
	Komplettera bortfallen murkrönstäckning på sydvästra delen (fig. 8 och 25). Ny murkrönstäckning på källarens tegelmur, västra och östra delen (exempel på fig. 9).	2020	maj–1 sep	
	Översyn/skadeinventering. Besiktiga även utsidans tegelkrön.	Årligen	jan–dec	
	Grästuvor och murgröna dras bort med handkraft. Grövre sly klipps av med sekator så nära roten som möjligt.	1–2 ggr/år	juni–sep	
Markytor	Städning, skräpplockning	Varje vecka/vid behov	april–okt	

Sydvästra källaren

Del/område	Åtgärd	Intervall	Tidpunkt	Ansvarig
Murverk	Lösa tegelstenar omfästs. Samtliga bortfallna och lösa tegelfogar omfogas. Trasiga/saknade tegelstenar ersätts med nytillverkade i mått och färg likt befintliga. Den norra spisen ommuras med tegel – formerna kring återuppförandet bestäms av Länsstyrelsen och/eller utsedd antikvarisk medverkande. Cirka 70 st tegelstenar bedöms krävas för att säkra ruinen och ommura spisen (med förbehållet att mer tegel kan visa sig behövas under arbetets gång). Observera att medeltida originaltegel kan finnas kvar vid partier där åtgärd krävs, varför arbetet delvis gör anspråk på att vara en rekonstruktion.	2019	maj–1 sep	
	Ny, fullständig murkröntäckning – formerna kring återuppförandet bestäms av Länsstyrelsen och/eller utsedd antikvarisk medverkande då övriga murar är åtgärdade och förutsättningarna är överblickbara. Förslagsvis utförs ny kröntäckning genom betongpågjutning likt fig. 4.	2019	maj–1 sep	
	Översyn/skadeinventering.	Årligen	jan–dec	
	Grästuvor dras bort med handkraft. Grövre sly klipps av med sekator så nära roten som möjligt.	1–2 ggr/år	juni–sep	
Markytor	Vegetationen slås av.	Varannan vecka/vid behov	maj–sep	

Porthuset

Del/område	Åtgärd	Intervall	Tidpunkt	Ansvarig
Murverk	Bortfallen fog ommuras och murkrönstäckningen lagas. Inga nya "kullerstenar" bör placeras i murkrönstäckningen (eftersom deras enda funktion är att ge ett "pitoreskt" intryck, samt att de inbjuder till vandalisering då flera av stenarna går att slå loss). Säkerställ vattenavrinningen från murkrönen.	2021	jan–dec	
	Grästuvor och murgröna dras bort med handkraft. Grövre sly klipps av med sekator så nära roten som möjligt.	1–2 ggr/år	juni–sep	
Markytor	Vegetationen slås av.	Varannan vecka/vid behov.	maj–sep	
	Grästuvor i trappan dras bort med handkraft. Uppslag av sly dras bort med handkraft alternativt klipps av med sekator.	1–2 ggr/år	juni–sep	

Markytor

Del/område	Åtgärd	Intervall	Tidpunkt	Ansvarig
Markyta, plåtå	Vegetationen klipps eller slås av.	Varannan vecka/vid behov	maj–sep	
Markyta, sluttning	Vegetationen slås av, även uppslag av alm och syrén. Grenar och större mängder avslaget materialet tas bort.	2–3 ggr/år	maj–sep	
	Samtliga buskage hålls efter och tillåts inte bre ut sig ytterligare.	Årligen	juli–sep	

Länsstyrelsen Blekinge

SE- 371 86 Karlskrona
Telefon: 010-224 00 00
E-post: blekinge@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/blekinge

Rapporter Länsstyrelsen Blekinge län ISSN 1651-8527